

Oktatási-nevelési rendszerünk hibái és ellentmondásai

Az oktatáspolitikai minden európai ország nemzeti és szociálpolitikájának fontos elemét képezi. Az egységes Európa szellemével azonosulva Európa-szerte az oktatási rendszerek egymáshoz való közelítése a cél, anélkül, hogy ez a már elért színvonal csökkenését eredményezné. Az élenjáró német és holland oktatási rendszereket is folyamatosan fejlesztik. Közép-Kelet-Európa új utakat kereső társadalmi – az elmúlt negyven év örökségeként – kivétel nélkül oktatási-nevelési problémákkal küszködnek. A párthatározatok és kimunkálatlan elvi iránymutatás taposómalmába kényszerült „köznevelés” a bársonyos forradalom eredményeként ma új kinyilatkoztatások hiányában bizonytalankodik. Bizonyos sokszínűséget hoztak ugyan az itt-ott megjelenő helyi kezdeményezések, de ezek – sok esetben ellentétes egyéni érdekeltségekkel terhelve – a bürokrata összefonódások hálójában vergődnek.

Bevezetés

Esélyegyenlőséget és átjárhatóságot emlegetve zsákutcákat teemtünk, intézményesítjük a lemaradást. A sokágú rendszer (3x4, 4+8, 8+4, 6+6, 8+2? 6+4? 4+6? stb.) burjánzása mellett emelkedik a funkcionális analfabéták száma. Gyűlnek a megválaszolatlan kérdések: Mit jelent az átjárhatóság? Különbözeti vizsgákat? Az esélyek egyenlőségét jelenti vajon, ha az egyik iskolában a tanítók hat osztályban tanítanak, a másik iskolában pedig az ötödik évfolyamtól kezdve már tanárok kezébe kerül a tizenéves?

A sokat emlegetett rendszerváltás sikere, mivel azt a fejünkben kell végig vinni, az oktató-nevelő munka hatásosságától függ. A demokratikus társadalom működésének feltétele egy olyan nagy létszámú művelt állampolgári réteg politikai aktivitása, amelyik tisztában van a jogaival és kötelességeivel. (A tetteinek következményeivel nem számoló nép könnyen válhat a demagóg autokraták áldozatává.) Jelentős mértékben fokoznunk kell az ország lakóinak általános műveltségét és technikai szintjét. Nem mindegy, milyen műveltségű huszonévesek jelennek meg a nemzetgazdaságban a pedagógustársadalom oktató-nevelő munkájának eredményeként.

Példa nélküli feladatra vállalkozunk a munkaerőkölcs kialakítása terén. Demokratikus hagyományok és piacgazdasági környezet nélkül kellene kinevelnünk azt a társadalmi réteget, amely reményeink szerint majd működtetni fogja a következő évezredre megálmodott jövőt. Lehet, hogy mindez utópia?

A család természetadta feladata a felnövekvő nemzedék sikeres emberré nevelése. Tudatában kell lennünk azonban, hogy nem minden magyar fiatal él olyan családi környezetben, amely alkalmas e nevelőfeladat maradéktalan ellátására. Ha nincs példaképpül szolgáló szülő, akkor legalább legyen példaképként választható tanár az iskolában.

A felnövekvő fiatal ösztönösen próbál felkészülni az életre, a létért folyó küzdelemre. Teszi ezt elsősorban a környezetében fellelhető gyakorlati és elméleti ismeretek elsajátításával. Közben a környezet hatásaira reagálva a személyisége is kialakul. A környezet nevelő, személyiségformáló hatása vitathatatlan. A felnövekvő emberpalánta példaképet keresve ösztönösen elismeri a tudást. Ezért az oktatómunka sohasem választható el a nevelőtevékenységtől. A bizonytalan jövőkép és a példaképpül választható személyek hiánya ezt az életre való ösztönös felkészülést megtöri. (A rossz példa, sajnos hamar követőkre talál!)

Nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy az oktató-nevelő munka sikerét a társadalmi környezet alapvetően befolyásolja. A kettős nevelés nem az iskola és a család

ellentétéből adódott a múltban, hanem a hirdetett elvek és a hétköznapi élet valósága közötti szakadékban jelentkezett. Ez a helyzet az utóbbi években sem sokat javult.

Hiába tanítjuk a társadalmi együttélés alapjaként elismert szentenciát – „Cselekedjétek úgy másokkal, ahogy szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek...” (Máté 7:12) –, ha a környezetben farkastörvények érvényesülnek.

Hiába mondogatjuk, hogy a tudás és a becsületes munka az ország felemelkedésének az alapja, ha környezetünkben a szélhámusok sikerét tapasztaljuk.

Alapvető hibája volt az elmúlt korszak oktatási rendszerének, hogy etikai alapok nélkül, egy hipotetikus szocialista embertípus kinevelésére volt szakosítva, miközben feloldhatatlan ellentmondás volt az elvek és a társadalmi valóság között. Az oktatási rendszer az életkori sajátosságok figyelmen kívül hagyásával az ismeretanyag mennyiségének a növelését szolgálta. Az iskolai tankönyvek az egyetemi jegyzetek kivonataként jelentek meg a mennyiségi szemlélet bővületében. Nem csoda, hogy a nevelésre, a személyiség alakítására nem nyílt lehetőség. Az ugyanis nem mérhető olyan egyszerűen.

A szakképzés is ellentmondásos volt, mert sajnálatos módon a KGST követelményei szerint szerveződő, viszonylag elmaradt nemzetgazdaság technológiai igényeinek kielégítését szolgálta.

Sajnos, a piac tudatformáló szabályozó szerepe csak hosszú tanulási idő után fog érvényesülni. Ma hatályos törvényeink a „vívmányok” megőrzését szolgálják, a kontraszelekciót segítve bebetonozzák – még jó, ha csak – a középszert.

A kezdetben valamilyen egységes szemléletet tükröző törvénytervezetek végső formájukban, az apró részleteket is szabályozó módosításokkal terhelve a fejlődés lehetőségét akadályozzák, – sőt sok esetben szűklátókörű csoportok érdekeit szolgálva a demokratizmus sallangjaival feldíszített feudális szerkezet továbbélését segítik, hatásosan akadályozva azt a természetes kiválogatódást, amely valamikor az ember, a Homo testis és szellemi fejlődését vitte előre.

Közel száz év óta űzzük el a Kárpát-medence lakosságának a feudális viszonyokat elutasító fejlődőképes rétegét. Meddig tehetjük ezt? Ezt a folyamatot a mítológia ködéből előhívott hazafias szólamokkal nem lehet megfordítani, csak a társadalmi-gazdasági szerkezet európai szintre emelésével érhetünk el eredményt.

Nem várhatunk gyors eredményt, hiszen hazánk ifjúsága az óvodai időt is beszámítva több mint tíz, esetenként közel húsz évet tölt oktatási intézményeinkben. Hazánk fejlődése szempontjából a köznevelés ügye központi kérdés, hosszútávú feladat. Oktatási intézményeink eredményes munkája azért nem lehet pártpolitikai csatározások küzdőtere.

A tények mellett ugyan elmehetünk, szépre festhetjük a jelent és fényessé a jövőt, becsaphatjuk magunkat az ítéletnapig, de attól még nem jutunk közelebb Európához.

Mi a magyar köznevelés feladata a 20. század végén?

Az ország lakosságának adjon általános műveltséget és megalapozott valós ismeretet a környező világról. Készítse fel az ifjúságot az egyén és a közösség jólétéért folytatott küzdelemre, adjon e küzdelemhez szilárd erkölcsi alapot. A siker érdekében a családi neveléssel együtt kell működnie a társadalmi környezettel harmóniában levő iskolarendszernek. A fenti három hatóerő összhangja esetén remélhető csak az ifjú állampolgár sikerélményekben gazdag beilleszkedése az adott társadalmi környezetbe. A jólképzett pedagógus a beilleszkedő-képesség terén mutatott fejlődést számszerűsítheti a magaviselet és a szorgalom értékelésekor.

Az oktató-nevelő munka nemes célja a tantervi követelmények meghatározásával, majd a követelmények teljesítésével érhető el. A kimenet ismeretében lehet felépíteni a követelményrendszert kiszolgáló tantervet. Ez, sajnos, a nemzeti alaptanterv esetében nem egészen így történt, mert egyrészt ennek egyes fejezetei a tantervkészítők fantáziáját megkötő részletességgel tárgyalják az adott témát, másrészt a követelményrendszer meghatározatlansága miatt tápot ad a maximalista törekvéseknek.

Egyértelműen meg kellene határozni azokat a tantárgyakat, műveltségi területeket amelyeknek az érdemjegyei a felsőoktatásban való részvétel lehetőségét jelentik (magyar, történelem, matematika, egy-két idegen nyelv és a természetismeret). A NAT-ban erre találunk utalást az érettségi tárgyak rögzítésével. Példaként minden javasolt műveltségi területre vonatkozólag meg kellene tervezni egy optimálisnak mondható, az elvárható minimális szakismeret mennyiségét lefedő tantervet. A mintaterv (vizsgakérdésgyűjtemény) a részletes helyi tantervek kidolgozásához nagy segítséget jelentene. Összevetve az elkészült tételsorokat az életkori sajátosságokkal, hamarosan kiderülne, hogy a maximalista elképzelésekkel szemben mit lehet valójában megkövetelni az egyes korosztályoktól.

Ne segítsük a szakbarbár kialakulását már a tizenévesek körében túlzott specializációval. Nem vitatható, hogy a serdülő fiatal szellemi kapacitását megterhelve a felkészítő tanár dicsőségét öregbítő eredményeket lehet elérni, de nem biztos, hogy a kiválasztottaknak és a társadalomnak pontosan erre van szüksége. A tanulmányi versenyek eredményeivel dicsekedhetünk ugyan, de ez népünk általános műveltségét, civilizációjának szintjét nem befolyásolhatja.

A szakmai tanulmányi versenyek sikeres résztvevői helyett a szellemi öttusa (a fenti öt szaktárgy) győzteseit kellene ünnepelnünk!

E szomorú jelenségek elemzése nem szorítkozhat csupán a középiskolai oktatás vizsgálatára, mert minden mindennel összefügg. Az általános és a középiskolai oktatás területén jelentkező problémák megjelenésében és céltudatos munkával való felszámolásában a felsőoktatási intézmények szerepe vitathatatlan. A köznevelés finanszírozása eddig a maradék-elv alapján történt. Ennek következményeként a pedagógus szakra való kiválogatásban is ez az elv érvényesült.

Gyökeres változtatással tudunk csak Európához közelíteni!

Az egyetemi felvételi követelmények hatása a gimnáziumi érettségi színvonalának alakulására és társadalmi értékelésére

A követelményrendszer és a középiskolai tanulók speciális irányba fordulását az elmúlt évtizedekben az egyetemi felvételi vizsgakövetelmények torzították el. Ez vezetett hosszú évek alatt a szűk szakterületen túli tudás elértéktelenedéséhez, a széleskörű műveltség társadalmi értékvesztéséhez.

Sajnálatos módon felsőoktatási intézményeink a társadalom és a piac igényeivel nem számolva, a korosztály meghatározott hányadával kívánták feltölteni a rendelkezésre álló oktatógárda foglalkoztatását biztosító, mesterségesen megállapított felvételi keretet, és ennek érdekében különleges követelményeket jelenítettek meg a felvételi vizsgarendszerekben. Ez azt eredményezte, hogy a tizenéves korosztály – elhanyagolva a széleskörű műveltség, az önálló gondolkodás és a nyelvtudás fontosságát – szakirányban specializálódott.

Az érettségi bizonyítvány társadalmi megbecsülése csak a felsőoktatási intézmények aktív közreműködésével, a felvételi követelmények módosításával állítható vissza. Amennyiben az általános (humán és természettudományos) műveltséget és a nyelvtudást, a gimnáziumi érettségi tárgyait a felvételi rendszerek magasabb pontszámmal értékelik, akkor a középiskolák tanárai és tanulói az elvárás szerint mozdulnak. Ezért a nemzet versenyképességét befolyásoló középiskolai tantervi (kimeneti) követelmények meghatározásában minden késedelem rontja a következő nemzedékek (hazai és közös) piaci helyzetét. A felelősség a késedelemért azonban minket terhel, ha nem változtatunk avítt szemléletünkön.

A törvény szellemének megfelelően a felvételi vizsga eltörlése az érettségi értékének a növekedését hozhatja. A kétszintű érettségi bevezetése valójában az alapszintet értéktelenítené. A magasabb szintű tudást az érettségi érdemjegyeiben kellene jelezni.

A felsőoktatásra jelentkezőket az érettségi tárgyak négy év alatt elért eredményei és egy írásbeli feladat teljesítése alapján kellene szűrni. Egy jó előadó által tartott ötven perces előadásról készített jegyzet és egy rövid összefoglaló lehetne a szűrés, illetve a fel-

fogóképesség, a fogalmazókészség, a helyesírás, a lényeges kiemelésre vonatkozó képesség szintje pedig a kiválasztás alapja. Az elvárás kinyilvánítása esetén a középiskolák ezeket a készségeket fogják fejleszteni!

Az így kiválasztott jelentkezők legjobbjai a felvételi bizottság tagjaival folytatott beszélgetés alapján nyernének felvételt. A felvehető létszámot ugyanis a nemzetgazdaság el-tartóképessége és az intézmények befogadóképessége határozza meg. Nagy felelőtlenség lenne a hazai munkanélküliek számát növelni, illetve a felsőoktatásra fordítható összeget a fejlettebb országok olcsó munkaerővel való ellátására költeni.

Az így megnövekedett hallgatói létszám további szűrését a felsőoktatási intézményben kell elvégezni a vizsgakövetelmények teljesítése alapján. Adott esetben felkészítő szemeszter indítása, az első szemeszter megismételtetése vagy alacsonyabb szintű oklevél kiadása oldhatná meg a problémát.

A minőségi szemlélet megjelenésének a hatása Közép-Kelet-Európában csak késleltetve érényesülhet. Ez azt jelenti, hogy ha most lépünk, akkor a század végére érezhető lesz a fejlődés a gimnáziumokban. Az egyetemi diplomák szintjén, hazánk szellemi életében pedig csak a következő század első évtizedében lesz észlelhető a hatás.

A felvételi vizsga szorgalmazói ellenérvként a magyar középiskolák színvonalában meglévő jelentős különbségekre hivatkoznak. Ez azonban csak az első években jelenthet problémát, mert a felsőoktatási intézmények saját tapasztalataik alapján, rangsorolják majd a középiskolákat. A gyengébb iskolák ennek hatására vagy elnéptelenednek, vagy az igazgatók a tanári kar színvonalának emelésére vállalkoznak, ami a hazai köz-műveltség szempontjából csak üdvözölhető lenne. Sajnos, az oktatógárda színvonalának javulása csak a bérlista titkosítása esetében remélhető. Az iskola fenntartóját és az iskola igazgatóját ugyanis a közalkalmazotti törvény bürokratikus szabályai sújtják. A törvény nem a mesterségbeli tudást, hanem különböző mutatók (diplomák, nyelvvizsgák stb. száma) formális teljesítését értékeli. Ezért megnövekedett a levelező oktatásra jelentkezők száma. Ez az n. diploma megszerzése után is terheli majd a költségvetést.

Iskolatípusaink és az európai közösséghez való közeledés

A szellemi és a technikai civilizáció színvonalának fejlesztését az életkori sajátosságok és a hazai hagyományok figyelembevételével célszerű volna továbbra is háromszor négy évfolyamra osztott formában megvalósítani 4+8, illetve 8+4 bontásban. A nyolc általánosra épülő szakiskolák általános műveltségi követelménye a tervezett tízosztályos iskola általános szintjénél nem lehet alacsonyabb.

A hagyományos háromszor négy évfolyamra osztott oktatási rendszert szolgálja jelenleg a pedagógusképzés is. A kétszer hatos rendszer intézményesítése nem szerencsés átmeneti megoldás. A meglevőket célszerű volna lassan átvezetni az életkori sajátosságok figyelembevételére alkalmas és a településeink nagyságával is összehangolható, háromszor négyes oktatási rendszerbe.

A négy elemi osztályban jól képzett, hivatástudattal rendelkező tanítók fejlesztenék ki az alapkészségeket, alakítanak ki az alapvető életviteli normákat. A kisebb településeken számukra szolgálati lakással kellene megadni a tanítványaik közelében való letelepedés lehetőségét.

Trianon után a gazdasági válsággal küzdő ország kultuszminisztere ezt megvalósította. Úgy gondolta, hogy a közösség megtartó erejét a falu népével együtt élő pap és a tanító jelenti. Ha szükség van államilag fizetett falugazdákra, akkor a falu helyben lakó értelmiségi rétegét jelentő tanítóra – aki együtt él az ott lakókkal az esélyegyenlőség magasztos elveinek a megvalósítójaként – még nagyobb szükség van. Ezt a szerepet nem lehet utazó pedagógusként ellátni, aki nem megtanítja, hanem csak leadja a tananyagot.

A család nevelő hatását elősegítendő, célszerűen iskolabusz szállíthatná a tanulni vágyókat a kis falvakból a nagyobb települések iskoláiba, mert az általános iskola felső tagozata, illetve a gimnázium csak nagyobb településeken működtethető.

Nem szabad visszahozni, még nosztalgiából sem, az ötven évvel ezelőtti, ma is zsákutcát jelentő hat (5+1) osztályos népiskolát, amelyből a négy osztály elvégzése után

mentek középiskolába a tovább tanulni szándékozók. Hova mehetnek a hat osztályt végzettek az esélyegyenlőség jelszavával? A hatosztályos gimnáziumba? Ha ezt kieroszakoljuk, egy századdal lépünk vissza, és – némileg megnemesedett formában – bulldózer nélkül is sikerre visszük a falurombolást.

Az iskolabuszok szolgálatba állítása a falun élő, de a gyermekeik családi nevelését fontosnak tartó falusi értelmiség számára is jó megoldást jelenthet.

Természetesen számításba vehető a drágább kollégiumi megoldás is, ha elegendő elhivatott, példaképpül választható nevelőtanárt tudunk szolgálatba állítani. Ezen a területen a helyzet tragikus.

Nem vitatható, hogy hazánk jövője, nemzeti létünk a tanítók kezében van. Az elemi oktatás első négy éve maradandó hatású. Sajnos, a funkcionális analfabéták itt képződnek és az álhumanizmus jegyében innen mennek tovább a felsőbb osztályokba. A tankötelezettség ugyanis életkorhoz kötött. Ebből a helyzetből következik a tanítóképző intézmények jelentőségének felértékelődése. Egyesek ezt a problémát a mennyiségi szemlélet bővítésében, a képzési idő megnyújtásával kívánják elérni. Minőségi váltást csak a szelekció hozhat. Csak tanítói hivatást választó egyéniségeket kellene alkalmazni az iskolákban.

A tanítók nem könnyű feladatra vállalkoznak, mert a televízió káros hatásával kell felvenniük a harcot. A kisember fejlődésével nem gondoló szülő számára kényelmesebb a televízió elé ültetni gyermekét, mint foglalkozni vele. Az audiovizuális élmény a világgal ismerkedő gyermek számára érzelmileg fölöslegessé teszi az olvasásban megjelenő absztrakciós készség kifejlesztését. Négy év alatt a tanítónak ezt a készséget kell kifejlesztenie, a beszéd-készség fejlesztése mellett.

A szellemi és a természeti környezet ismeretén alapuló általános műveltség és a technikai civilizáció fejlesztését a középiskolai tanároktól várja a társadalom. Az ő szakmai és tanár-mesterségbeli tudásuk a tanítók által kialakított készségekre építve fejlesztheti tovább a mindenre fogékony fiatalok, a tizenévesek népes társadalmának műveltségét.

A magyar nyelvű műsorszórók és a sajtótermékek felelőtlensége elszomorító. Lehet, hogy ellenérdekeltek? Az elválasztási szabályokra fittyet hányó szövegszerkesztők felmérhetetlen kárt okoznak. A sajtótörvény ezzel is foglalkozhatna!

Milyen tanítót igényel a magyar közoktatás?

Olyat

- aki nem munkának, hanem hivatásnak tekinti az emberpalántákkal való foglalkozást;
- aki négy év alatt képes megtanítani tanítványait a számtan alapműveleteire és az olvasott szöveg megértésére. (Lehet, hogy hatásosabb, ha az alsó négy elemi osztályban évfolyamonként változik az életkori sajátosságokra kiművelt tanító);
- aki kiegyensúlyozott, művelt személyiség és belső indíttatásból táplálkozó önnevelő magatartással válik példaképpé;
- akinek az önfejlesztés nem jelent terhet, mert az új ismeret befogadása örömet jelent és megelégedettséget hoz számára.

A tanítóképzőknek a mesterségbeli tudás kialakítása mellett az említett szempontok szerinti szelekciót is végre kellene hajtaniuk. Ennek érdekében nem szakosítani kellene a tanítókat, hanem a hároméves képzés szemináriumi foglalkozásain és tanítási gyakorlatain feltáruló személyiségi jegyek alapján kellene engedélyezni a negyedik évben a két féléves iskolai oktatómunkát, esetleg csökkentett terheléssel. A B szakra azokat kellene rábeszélni, akik nem alkalmasak a tanítói hivatásra.

Hazánk felemelkedését segítő, a tanítói oklevelet csak az arra érdemes fiatalnak, az eltöltött egy tanévnyi iskolai oktatómunka után kellene kiadni. Ezeket az eredményesen működő, hivatástudattal rendelkező tanítókat pedig nem a félresikerült közalkalmazotti törvénnyel, hanem megfelelő fizetéssel kellene a pályán tartani.

Valamikor a tanítóképzőben a tanárok szeme előtt fejlődött a kiskamaszból tanító. Mód volt a szelekcióra, mert a tanítói hivatásra alkalmatlanokat fájdalommentesen átirányíthatták más középiskolába.

A pedagógus pályára valamikor nem a gyengébb felvételi követelmények alapján kerültek a hallgatók, hanem a viszonylag korán felsejlő hivatástudat vitte őket erre a területre. Az értelmiségi családokban (általában) megtalálható pedagógus rokon, mint példakép, vagy az iskolai tanulmányok közben példaképpül választott tanító vagy tanár személyisége hívta elő a fiatalban ezt az elhatározást. Az utánpótlást a több nemzedékre visszatekintő pedagógus családok jelentették.

Sajnos, ezt a természetes kiválogatódást az elmúlt néhány évtized a kontraszelekció irányába torzította el. A pedagógusképző intézményekben a hivatástudattal rendelkező jelentkezők csekély számát felhigította a gyengébb képességűek tömege. A lemorzsolódás elleni küzdelem jegyében a felvettek általában megkapták az oklevelet.

A tiszteletet és megbecsülést ébresztő pedagógus személyiség az egyenlőségi törekvések miatt ma nehezen tud kiemelkedni a középszerűek tömegéből. Pedig milyen nagy szükség volna rájuk!

A szelekció lehetősége céljából el kellene érni, hogy a tanítóképző főiskolák adott esetben tanítói oklevél nélkül is adhassanak főiskolai diplomát, esetleg B szakkal kiegészítve, amely az érettségivel magasabb szellemi szint elérését igazolja, de távoldartja az alkalmatlan személyt a jobb sorsra érdemes kisdíákoktól.

Mit vár a társadalom a középiskolától?

Az ország társadalma a középiskolától az átlagműveltség növelését várja. Az általános iskola felső vagy a középiskola alsó évfolyamaiban végzett oktatómunkára alapozva, a gimnázium érettségire felkészítő négy évfolyamának a feladata az értelmiségi életforma megkedveltetése. Sajnos, ha valakit tizennyolc éves koráig nem sikerült az értelmiségivé válás ösvényére irányítani, azt már a felsőoktatási intézménynek sem sikerül; még akkor sem, ha a tantervi hálóknban meghatározott számú tanegység (kredit pont) vizsgával igazolt felvételét értelmiségi modulként írjuk elő.

Czucor Gergely 1864-ben kiadott magyar szótára szerint az értelmiség az értelmes férfiak összege.

Az 1938-ban kiadott *Új Idők Lexikon* szerint az értelmiségi kategória nem függ meghatározott iskolai végzettségtől.

Az 1960-ban kiadott *Új Magyar Lexikon* különböző jelzőkkel felékesítve (haladó, falusi, műszaki, dolgozó stb.) különíti el az értelmiséget a munkásosztálytól és a dolgozó parasztságtól. A mindent elrendezni kívánó politika a felsőoktatásban szerzett diplomához kötötte az állampolgári besorolást. Ez a meghatározás összemosza a szellemi kényszermunkásokat a fejlődni, felemelkedni akaró, önnevelő, többre törekvő személyek nagy csoportjával.

Az értelmiség fogalma egy életformát jelent. Az idesorolható személy az értelmiségivé válás folyamata közben csiszolódik, tökéletesedik. E folyamatot jellemzi az ismeretek belső indíttatásból táplálkozó folyamatos gyarapítása, az intellektus (*értékes munkásság*) szüntelen fejlesztése. Az oktatási intézmények csupán felkeltik a fiatal ez irányú érelklődését, felébresztik a tudásvágyat, az ismeretek gyarapodását kísérő lelki kielégülés örömet. A végkifejlet mindig az egyénen múlik. Az értelmiségi életformára nevelés módja a példamutató magatartás. Hazánk jövőjét meghatározó felelősség terheli az oktatási intézményeket, az iskola igazgatóját és az iskolaszéket a tanár kiválasztásakor, alkalmazásakor.

Valahol utat tévesztettünk, és most a Törvényre hivatkozva a nevelést az évtizedekig háttérbe szorított, megnyomorított és kizsákmányolt család feladatává tesszük. Sajnos, a csonka családok, az elromló, de még fennálló párkapcsolatok nem tekinthetők éppen példamutatóknak. Az iskolások jelentős hányada talán a szüleivel jobb példaképpül választhatná az értelmiségi életformát követő, erre méltó tanárát, tanítóját.

A középiskolák színvonalát – úgy tűnik – az elkövetkező években a tanári karnak a közalkalmazotti törvény által rögzített összetétele és képességei határozzák majd meg. Márpedig a természetes szelekció kikapcsolása a biológiában a faj fennmaradása szempontjából végzetes lehet. A szelekció szükségességét az egyházi iskolák és az alapít-

ványi iskolák szervezete felismerte. Ennek a kérdésnek a megoldása azonban össznemzeti érdek, mert az iskolakötelesek túlnyomó többsége ma az állami oktatási intézmények tanulójaként válik állampolgárrá.

Ebben a kérdésben kellene határozottan állást foglalni és a Művelődési és Közoktatási Minisztérium azokat az intézményeket támogassa, ahol a kedvező irányú elmozdulás, a kiválogatódás megtörténik. Ezt a folyamatot a bérlisták titkosítása segíthetné. Ez esetben nem mechanikusan kezelt bértáblázat érvényesülne, hanem a tényleges teljesítményt értékelő bérrel lehetne a pályán tartani az arra méltókat és a pálya elhagyására készíteni az alkalmatlanokat.

Be kell látnunk, hogy a piac törvényei itt is érvényesek. Az öntudatra való hivatkozással nem tudjuk megszüntetni egyes szakterületeken a pedagógushiányt, még akkor sem, ha a határon túli magyarság iskoláiból kiszívjuk az oktatókat.

Oktatási rendszerünk hatásos működtetése megköveteli, hogy a szakmai és emberi magatartásuk alapján kiválasztott (nem megválasztott) igazgatók meghatározó szerepet kapjanak a tanári kar kialakításában. Kívánatos, hogy a felosztható bértömeg az iskola által elért oktató-nevelő eredményekkel arányban álljon. Állami szakmai felügyelet hiányában ezt a feladatot is el kell vállalniuk.

Az elmaradott területek fejlesztése érdekében az esélyegyenlőség megteremtése céljából a Minisztérium anyagi beavatkozása nem mellőzhető. Kérdés, hogy mikor rendelkezünk elegendő rátermett igazgatóval és az oktató-nevelő feladatra elhivatott pedagógussal, valamint anyagi alappal?

Milyen tanárt igényel a középiskolai oktatás?

A tanár képzése és kiválasztása sok szempontból a tanítóképzésnél leírtakkal rokonítható. Hiszen ez esetben is hivatásérzettel teli személyeket vár oktatóként a társadalom. A különbség az elméleti és gyakorlati tanár-mesterségbeli tudás és a magas szintű általános műveltség mellett, egy-egy kiválasztott műveltségi területen kiemelkedő szaktudás megszerzése.

Sokan úgy vélik, hogy különösen a kisebb méretű iskolák gyorsan változó szakmai igényeit kielégítendő, a középiskolának általában többszakos, legalább kétszakos tanárookra van szüksége.

A hagyományos szakpár választása a jelölt szellemi képességeit is minősíti. Az egy-szakos hallgatók képességeiket jól-rosszul felmérve választanak egyetlen szakterületet, mások menet közben hagyják le a nehezebbnek vélt szaktárgyat.

Gyakorló tanárok az osztályfőnöki munka szempontjából tartják előnyösnek a kétszakos pedagógust, mert a szakpárt oktató tanár több időt tölthet neveltjeivel.

Ezt nem vitatva, úgy vélem, hogy a kétszakos tanár nem csak ezért értékesebb, hanem az az út növeli értékét, melyet képzése közben bejár.

A tanárjelölt, már az egyetemi évek alatt a két vagy több tárgy tanulása és később tanítása közben megismerkedik a dolgok többrendűségével. Szélesebb lesz a látóköre. A később, esetleg levelezően elvégzett második szak ezt az egyetemi évek alatt szerzett alapozó élményt nem pótolja. A két szak egyidőben való felvételével a hallgató közelebb kerül a középiskolától elvárt feladatokhoz, a szélesebb műveltséget igénylő oktató-nevelő tevékenységhez.

A tanári tekintély alapja mindenkor a szakmai biztonság. A jó tanár nem leadja az anyagot, hanem az életkori sajátosságok figyelembevételével tanítja azt. A szaktárgyában ezért a tanár legyen legalább egy nagyságrenddel képzetesebb a jelesen érettségiző diáknál. Már a kezdő tanár szempontjából is előnyös a többi érettségi tantárgy ismerete, és ez nem maximalista igény. A felsőoktatás hallgatójaként eltöltött néhány év alatt talán nem törődik az érettségi idején felhalmozott tudás a tanárjelölt emlékezetéből. Később elismert szaktanárként is célszerű megőriznie, sőt fejlesztenie ezt a tekintélyt teremtő általános műveltségi szintet, melyet az érettségiző diákoktól elvárunk.

Mit tehet a felsőoktatás a köznevelés fejlesztéséért?

Oktatási rendszerünk rekonstrukciójában a tanárképzéssel foglalkozóknak, az egyetemeknek és főiskoláknak is fontos szerep jut. A minőségi tanárképzés nem olcsó feladat. Ezt az összeget kizárólag a hivatástudattal rendelkező, az oktató-nevelő munkára alkalmas személyek képzésére kellene fordítani.

A mai rendszerben képzett, tanári oklevéllel rendelkezők jelentős hányada nem az oktatásban helyezkedik el. Ezt nem is tehetnék, mert a felsőoktatási intézmények évenként közel tízezer pedagógus oklevelet adnak ki, miközben az oktatásban foglalkoztatott pedagógusok száma százharmincezer körül mozog. Nem nehéz belátni, hogy ilyen túltermelés esetén nem várható a pedagógusok helyzetének gyors javulása.

Rontja a helyzetet az is, hogy a rövid távban gondolkodó felsőoktatási intézmények felvételi keretszámai nem a társadalom valós igényeinek a kielégítését szolgálják. A fejkvóta rendszer – a minőségi szempontok érvényesülése nélkül – a felvételi létszám növelésére ösztönzi a felsőoktatási intézményeket, a hallgatóra hárítva a szakválasztás felelősségét. A döntést az motiválja, hogy a felsőoktatásban foglalkoztatott oktatógárda munkaidejét kitöltsék. Ez a szempont óhatatlanul megalkuváshoz vezet, a színvonal csökkenését eredményezi. Piaci körülmények között ez nem okoz gondot, mert a hallgatók messze elkerülik azt az intézményt, amelynek színvonala nem segíti őket a létért folyó küzdelemben. Hazánk jelen piacnélküli állapotában azonban (amikor csak a papír számít és nem a tudás) ez a szelekció nem működik.

Az egyetemeink szakmai színvonalát híven tükröző rangsor kialakítását és ennek nyilvánosságra hozatalát, annak anyagi következményeitől félve az érdekeltek érthető okokból akadályozzák.

Az anyagi megbecsülés törvényben rögzített bürokratikus rendszere, a diplomák számát fetisizáló közalkalmazotti törvény ma nem teszi lehetővé a szelekciót, sőt a fiatal tehetséget is pályaelhagyásra serkenti. Az egyszakos tanárok mellett lassan már a félszakosok is megjelennek. Évről évre nő a tanárképes szakok száma. (Külön jelenik meg a magyar nyelvész tanár és a magyar irodalom tanára.) Az adófizetők pénzén kiképzett legjobb képességű fiaink végül is akaratunk ellenére Európa és Amerika munkaerő piacaira kerülve bizonyítják a képzés szintjét.

A pedagógus túltermelés és a gyakran hangoztatott munkanélküliség nem jellemző minden szakra. Matematika, számítástechnika, idegen nyelv területén a piaci helyzet miatt országszerte tanárhányról szólnak a hírek. Tornatanár sincs elég. Nem csoda, mert a végzetek lényegesen jobban fizetett munkát találnak a munkaerőpiacon.

Megjegyzendő, hogy századunk első felében az állami tanárvizsgáló bizottság által meghatározott követelmények teljesítése fémjelezte a tanári oklevél szakmai értékét. A szakfelügyelet pedig folyamatosan őrizte a szakma becsületét. A szakfelügyelőt és az iskola igazgatóját valamikor nem választották, nem kiképezték erre a feladatra, hanem szaktudásával és pedagógiai tapasztalatával emelkedett erre a posztra. Ma ilyen fórum nincs.

Nemzeti érdekből az oklevelet kiállító intézménynek kellene vállalnia a szakmai felelősséget. A felsőoktatási intézménynek érdeke olyan tanárképzésért felelős kollégium működtetése, amely a szakmai kiválogatást az általános elméleti és gyakorlati képzés közben, még a tanármesterségre való felkészítés időszakában elvégzi.

A fejkvóta rendszer, a piaci hatás érvényesülése nélkül, nem készíti szelekcióra az intézményt. A Felsőoktatási Törvény nem a teljesítmény, hanem az oktatási intézményben lehallgatott szemeszterek száma alapján különbözteti meg az oklevél minőségét. Holott nem a hallgatott szemeszterek száma, hanem a hallgató teljesítménye alapján kellene adni a diplomát.

Vannak akik úgy vélik, ha megemeljük a képzés idejét, az majd az oktatás minőségén is változtat (négy év=főiskola, öt év=egyetem). Az intézmények formális egyesítése, sajnos, nagy valószínűséggel a színvonal süllyedését okozná. Ezzel szemben a funkcionális közelítést követő egyesítés az alapszintről való felemelkedést teszi lehetővé. Így jöttek létre nyolc-tíz év alatt Európa nagy, nemzetközileg elismert egyetemei.

Jobb megoldás lenne, ha az egyetemek is adnának BSc ekvivalens alapidiplomát, amely egyidejűleg meghatározná az országosan érvényes BSc szintet.

SZENTIRMAI ATTILA